

DORNBACH MÁRIA

Pepe Carvalho Sherlock Holmes nyomában

A spanyol krimi története

dornbach.maria@gmail.com
ORCID: 0009-0002-9274-739X

HELIKON

Pepe Carvalho in the Footsteps of Sherlock Holmes: The History of the Spanish Detective Story

Abstract

After the fall of the Franco dictatorship, Spanish crime novels represent the new realistic movement reflecting the changes and contradictions in society. The boom after the 90s is characterized by the diversity of the genre. The significant number of female crime writers reflects the role women have gained in Spanish society.

Keywords: crime novels, Spanish society, Franco, Manuel Vázquez Montalban, Eduardo Mendoza

Helikon 69 (2023) 1
DOI: 10.57226/Hel.2023.1.3

A 20. századi Spanyolországban a Franco-diktatúra 1975-ös bukása olyan fordulópont volt, amely nagy lendülettel kinyitotta a szelepeket a kultúra, az irodalom területén is. Egyre népszerűbb lett a krimi mint társadalomkritikus, új realista regényműfaj, amelynek nem volt nemzeti hagyománya a spanyol irodalomban.

A polgárháború utáni évtizedekben elvétve jelentek meg – az éles szemű cenzúra jóváhagyásával – detektívregények, azok is elsősorban kizárólag külföldi, főleg amerikai és angol szerzőktől. A spanyol kritika az irodalmi kánon alsóbb rendű, „populáris” „tömegirodalom” kategóriájába sorolta ezt a műfajt,¹ a közönség pedig nemigen rajongott érte, mert „idegennek, külföldieskedőnek” tartotta, hiszen nem a hazai környezetet, a társadalmat foglalkoztató problémákat jelenítette meg. „Az utca embere nem fogadott volna el Gómez nevű felügyelőket, sem Rodríguez nevű bűnözőket [...] Vagyis minden jó Spanyolországon kívül történt, a Scotland Yard és az FBI testesítette meg a kizárólagos, valódi rendőri szervet [...] Ezért senki sem írt spanyol városokban játszódó, főleg nem kritikai felhanggal bíró, ma »fekete regénynek« nevezett művet. A cselekmények Angliában, az Egyesült Államokban, és néha Franciaországban játszódtak. Ezeken a hivatalosan korrupt helyszíneken lehetett elhelyezni a nagy »gangeket«, a zsebre dolgozó rendőröket, a megvesztegethető kormányzókat...”²

A SPANYOL DETEKTÍVREGÉNY MINT IRODALMI IRÁNYZAT A 70-ES ÉVEK UTÁN

A 70-es évek elején, a diktatúra puhulását követően a spanyol krimi irodalom első generációját alkotó korabeli neves spanyol írók tollából sorra jelentek meg detektívregények. Ezek a művek már a spanyol társadalomban zajló változásokra, ellentmondásokra reflektáltak, kivétel nélkül irodalmi igényességgel íródtak, ahol már nemcsak a bűnügyi sztori játszik kizárólagos szerepet, de legalább olyan fontos szempont a hiteles környezetábrázolás, a szereplők – elsősorban a nyomozást vezető felügyelő – gazdag jellemrajza, a nyelvi kidolgozottság, a szimbólumhálózat, a társadalmi és erkölcsi problémák megjelenítése, vagyis tükrözik a krimi műfajban bekövetkezett esztétikai értékváltást,

¹ Diego Ernesto PARRA SÁNCHEZ, „Sobre la existencia de una novela policíaca española: Un breve repaso a sus principales títulos, autores e hitos”, *Acta Hispánica* 20 (2015): 51–62, 52, <https://doi.org/10.14232/actahisp.2015.20.51-62>.

² Francisco GONZÁLEZ LEDESMA, „La prehistoria de la novela negra”, *Los cuadernos del norte* 41, no. 8 (1987): 10–13, 12.

melynek következtében a krimi kikerült a „gettósító műfajkategóriából”.³ A sokszor „hemingway-i kemény, társadalombíráló realizmus”, vagy az „egzisztencialista parabola” már nem csak Dashiell Hammet és Raymond Chandler krimijeiről mondható el,⁴ de egyre nagyobb hangsúlyt kapott a spanyol krimikben is.

A spanyol krimi egyik emblematikus írójának tartott Manuel Vázquez Montalbán (1939–2003) első két *hard-boiled* bűnügyi történetének nem Spanyolország a színhelye, ezekben a külföldi klasszikusok sémáját követi. Az 1972-ben megjelent *Yo maté a Kennedy*⁵ (*Én öltem meg Kennedyt*) az Egyesült Államokban, az 1974-ben megjelent *Tatuaje*⁶ (*Tetőválás*) pedig Hollandiában játszódik. Megalkotja az excentrikus, cinikus, meghasonlott, az objektív ítélezést megkérdőjelező, egyáltalán nem sematikus, mondhatni atipikus magánnyomozóját, Pepe Carvalhót, aki az ezt követően születő, Spanyolországban játszódó húsz kriminek is a hőse, s akinek kedvenc kedvtelése a főzés és a könyvek égetése, aki volt az illegális Spanyol Kommunista Párt tagja, aztán a CIA ügynöke. Conan Doyle-hoz hasonlóan Carvalhónak is van egy elválaszthatatlan segédje, Biscuter, a gyakorlatias titkár és szakács. A műfaj jellegéből adódóan a hermeneutikai kódot itt is az egyes bűntények és megoldásuk jelenti, ami viszont szorosan kapcsolódik a társadalmi kérdések nem elnagyolt bemutatásához. S ahogy a művek sorrendjét követve haladunk az időben, mindig aktuális problémákkal szembesülünk: a diktatúra bukása után 1977-ben megjelenő *A menedzser magányossága* (*La soledad del manager*)⁷ a demokratikus átmenet visszásságait, az új rendszert aláásni próbáló szélsőjobboldali csoportok felforgató tevékenységét mutatja be. Az 1979-ben publikált *Déltengerek* (*Los mares del sur*)⁸ fókuszában az ingatlanügyletekből meggazdagodott polgárság és a társadalom peremére szorultak közötti kibékíthetetlen ellentét, a gazdagok világát átszövő korrupció és a szegényekét meghatározó erőszak, és az ezekből fakadó bűncselekmény áll. 1981-ben jelenik meg az *Asesinato en el*

³ BÉNYEI Tamás, *A rejtélyes rend: A krimi, a metafizika és a posztmodern* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2000), 6.

⁴ BÉNYEI Tamás, „Kategóriaváltások: a krimi elolvashatatlansága”, *Alföld* 60, 5. sz. (2009): 45–59, 54.

⁵ Manuel VÁZQUEZ MONTALBÁN, *Yo maté a Kennedy. Impresiones, observaciones y memorias de un guardaespaldas* (Barcelona: Planeta, 1972).

⁶ Manuel VÁZQUEZ MONTALBÁN, *Tatuaje* (Barcelona: Batlló, 1974).

⁷ Manuel VÁZQUEZ MONTALBÁN, *A menedzser magányossága*, ford. PATKÓS Judit (Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1987). Eredeti: *La soledad del manager* (Barcelona: Planeta, 1977).

⁸ Manuel VÁZQUEZ MONTALBÁN, *Déltengerek*, ford. PATKÓS Judit (Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1982). Eredeti: *Los mares del sur* (Barcelona: Planeta, 1979).

*Comité Central*⁹ (*Gyilkosság a Központi Bizottságban*), amely az illegalitásból kiszabadult Spanyol Kommunista Párt útkereséséről szól, melynek ellentmondásait a szerző igencsak jól ismeri, lévén maga is kommunista. Az 1992-ben kiadott *Sabotaje olímpico*¹⁰ (*Olimpiai szabotázs*) leleplezi a barcelonai olimpia és a sevillai világkiállítás körüli visszaéléseket, nem kímélve olyan közismert közszereplőt sem, mint José Antonio Samaranch, a NOB egykori elnöke, akit nyíltan köpönyegforgató francóistának nevez, vagy János Károly király, akit tétova posztmodern királyként jellemez.¹¹ 1996-ban adja ki az *El premio*¹² (*A díj*) című regényét, amely az irodalmi díjak és a könyvkiadás visszasságain keresztül ad látélet a 80-as évek spanyol társadalmáról: korrupcióról, zsarolásokról, hivatali visszaélésekről.

A demokratikus átmenet idején, 1975-ben jelenik meg Eduardo Mendoza (1943) *La verdad sobre el caso Savolta*¹³ (*Az igazság a Savolta-ügyről*) című politikai krimije. A fegyvercsempészetből meggazdagodott katalán üzletember, Savolta és a szakszervezeti mozgalmakkal kapcsolatban álló újságíró gyilkosságát évekkel később, a bírósági tárgyalás tanúvallomásai alapján fejtik meg. Az *El misterio de la cripta embrujada*¹⁴ (*Az elvarázsolt kripta titka*) a 70-es évek Barcelonájába vezet. Flores felügyelő az elmegyógyintézetből kihoz egy névtelen, botcsinálta „nyomozót”, hogy segítsen feltárni egy rejtélyes esetet: a lazarénus apácák internátusából eltűnik több lány, aztán két nap múlva újra megjelennek, de nem emlékeznek semmire. A húsz évvel későbbi Barcelonában játszódik a *La aventura del tocador de señoras*¹⁵ (*Egy hölgyfodrász kalandjai*), amelynek főhőse szintén a névtelen „nyomozó”, aki a bolondokházát elhagyva fodrásznak áll, akaratlanul belesodródik egy menedzser meggyilkolásába, és az ügy első számú gyanúsítottja lesz. A felső tízezer mocskos machinációit leleplező krimi Agatha Christie-s, vagy Rejtő Jenő-s paródiába illő jelenettel zárul: együtt van a gyanúsítottak köre, mindenki bevallja a bűneit, aztán mindenki lő mindenkire... 2010-ben jelenik meg a *Riña de gatos*¹⁶ (*Macskaviadal*), amellyel még abban az évben elnyeri a rangos Planeta-díjat. Műfaját illetően politikai krimi, valós történelmi háttérrel. Egy fiatal angol művészettörténész

⁹ Manuel VÁZQUEZ MONTALBÁN, *Asesinato en el Comité Central* (Barcelona: Planeta, 1981).

¹⁰ Manuel VÁZQUEZ MONTALBÁN, *Sabotaje olímpico* (Barcelona: Planeta, 1992).

¹¹ MONTALBÁN, *Sabotaje...*, 11.

¹² MONTALBÁN, *El premio* (Barcelona: Planeta, 1996).

¹³ Eduardo MENDOZA, *La verdad sobre el caso Savolta* (Barcelona: Seix Barral, 1975).

¹⁴ Eduardo MENDOZA, *El misterio de la cripta embrujada* (Barcelona: Seix Barral, 1978).

¹⁵ Eduardo MENDOZA, *La aventura del tocador de señoras* (Barcelona: Seix Barral, 2001).

¹⁶ Eduardo MENDOZA, *Riña de gatos* (Barcelona: Planeta, 2010).

1936 tavaszán, közvetlenül a polgárháború kitörése előtt Madridba érkezik, hogy megállapítsa egy állítólagos Velázquez-kép valóságát. A festmény Primo de Rivera barátjáé, értéke alapvetően befolyásolja a küszöbön álló politikai változásokat. A művészettörténész akaratlanul belekeveredik az aktuálpolitika mocskos játszmáiba. 2008-ban jelent meg a paródiának is beillő, áltörténelmi krimi, a *Pomponius Flatus különös utazása* (*El asombroso viaje de Pomponio Flato*).¹⁷ Jézus apját gyilkossággal vádolják, és az éppen Názáretbe vetődő római Pomponiusnak kell kiderítenie az igazságot.

A spanyol krimiirodalom első generációjának¹⁸ kiemelkedő alakja Francisco González Ledesma (1927–2015). 1984-ben jelenik meg a *Crónica sentimental en rojo*¹⁹ (*Érzelmes krónika vörösben*) című krimije, és még abban évben megkapja érte a Planeta-díjat. A regény a társadalmi osztályok közötti áthidalhatatlan szakadékot mutatja be. Ricardo Méndez személyében Ledesma is megalkotja krimijeinek morcos, kiábrándult, öreg felügyelőjét. Több kötet után jelenik meg a *Szomszédom a halál*²⁰ (*Una novela de barrio*). A helyszín ismét a 70-es évek Barcelonája, kirabolnak egy bankot, menekülés közben a rablók lelőnek egy kisfiút. Harminc év múlva megölik az egyik tettest, társa elébe akar menni a sorsának, mert sejti, hogy őrá is sor kerül, ezért megöli azt, akit a gyilkossággal gyanúsít: a kisfiú apját. A regény elnyerte a bűnügyi regényeknek alapított rangos Premio Internacional de Novela Negra RBA nemzetközi díját. 2009-ben kerül a boltokba a *Halál Barcelonában*²¹ (*No hay que morir dos veces*), amelyben Méndez felügyelőnek három, egymástól függetlennek látszó gyilkosság és egy tervezett öngyilkos merénylet összefüggését kell kiderítenie. Utolsó regénye, a *Peores maneras de morir*²² (*A halál legrosszabb módzatai*) a 21. századi vadkapitalizmus, a prostitúcióval foglalkozó nemzetközi maffia kegyetlen világát ábrázolja, melyben az ember árucikké válik.

¹⁷ Eduardo MENDOZA, *Pomponius Flatus különös utazása*, ford. PÁL Ferenc (Budapest: Európa Kiadó, 2011). Eredeti: *El asombroso viaje de Pomponio Flato* (Barcelona: Seix Barral, 2008).

¹⁸ Ehhez a generációhoz tartozik többek között: a baszk Bernardo ATXAGA (1951), *A magányos ember*, ford. PÁVAI PATAK Márta (Budapest: Patak Könyvek, 2006); Antonio MUÑOZ MOLINA (1956), *Tél Lisszabonban*, ford. MESTER Yvonne (Budapest: Ulpius-ház, 2003); *El invierno en Lisboa* (Barcelona: Seix Barral, 1987); José Ferrater MORA (1912–1991), *El juego de la verdad* (Barcelona: Destino, 1988).

¹⁹ Francisco GONZÁLEZ LEDESMA, *Crónica sentimental en rojo* (Barcelona: Planeta, 1984).

²⁰ Francisco GONZÁLEZ LEDESMA, *Szomszédom a halál*, ford. LATORRE Ágnes (Budapest: Kossuth Kiadó, 2014). Eredeti: *Una novela de barrio* (Barcelona: RBA Libros, 2009).

²¹ Francisco GONZÁLEZ LEDESMA, *Halál Barcelonában*, ford. FEHÉR Katalin (Budapest: Kossuth Kiadó, 2015). Eredeti: *No hay que morir dos veces* (Barcelona: Planeta, 2009).

²² Francisco GONZÁLEZ LEDESMA, *Peores maneras de morir* (Barcelona: Planeta, 2013).

Juan Madridot (1947) egyes források egyenesen a spanyol „fekete regény” egyik megteremtőjeként emlegetik.²³ Első három regénye, az *Un beso de amigo*²⁴ (*Baráti csók*), a *Las apariencias no engañan*²⁵ (*A látszat nem csal*), amelyért 2020-ban megkapta a Pepe Carvalho-díjat, továbbá a *Regalo de la casa*²⁶ (*A ház ajándéka*) a demokratikus átmenet kezdetén született, a társadalom és a politika útkeresését, a minden áron konszolidációra való törekvést, a felszín alatt tovább élő falangista nosztalgiát, a pénz egyre vadabb vastörvényét mutatja be.²⁷ Megalkotja krimijeit állandó detektívét, az exbokszolót, exrendőrt, ex-díjbeszedőt Toni Romanót. A 2013-ban kiadott *Los hombres mojados no temen a la lluvia*²⁸ (*A megázott emberek nem félnek az esőtől*) egy nőcsábász, csavaros eszű ügyvédéről, Liberto Ruanóról szól, aki belekeveredik egy iparmágnást kompromittáló DVD miatt meggyilkolt prostituált ügyébe. Ezért a művéért neki ítélik a Fernando Quiñones-díjat.

A SPANYOL „FEKETE REGÉNY” MEGÚJÍTÁSA ÉS A BOOM A SZÁZADFORDULÓ UTÁN

A századfordulóra a – spanyolul gyakran „fekete regénynek” nevezett – bűnügyi regény eléri fénykorát. Megsokszorozódik a szerzők száma, a kiadók, jó üzleti lehetőséget látva benne, díjakat alapítanak, fesztiválokat rendeznek, szinte nincs olyan nagyváros, amelyiknek ne lenne valamilyen díja, de vannak komoly pénzösszegekkel járó nemzeti díjak is.²⁹

²³ „Cuatro libros de un autor clásico de la novela negra española” *El País*, hozzáférés: 2023.04.14, https://elpais.com/cultura/2017/09/28/elemental/1506616954_689758.html.

²⁴ Juan MADRID, *Un beso de amigo* (Madrid: Sedmay, 1980).

²⁵ Juan MADRID, *Las apariencias no engañan* (Madrid: Zeta, 1982).

²⁶ Juan MADRID, *Regalo de la casa* (Madrid: Zeta, 1986).

²⁷ Diego Ernesto PARRA SÁNCHEZ, „La transición a juicio de la trilogía negra de Juan Madrid: el *hard boiled* como vehículo para la crítica y la expresión del desencanto en la España postransicional”, *Acta Hispánica* 21 (2016): 117–129, <https://doi.org/10.14232/acta-hisp.2016.21.117-129>.

²⁸ Juan MADRID, *Los hombres mojados no temen a la lluvia* (Madrid: Alianza, 2013).

²⁹ A teljesség igénye nélkül: *Semana Negra de Gijón* (Asturias), 1988 óta adják át; *BCNegra*, a barcelonai önkormányzat díja, 2005-től ítélik oda; *Getafe Negro*, többek között Madrid város, a spanyol kormány, a kulturális minisztérium, a Cervantes Intézet finanszírozza, tiszteletbeli elnöke Lorenzo Silva, az egyik legnépszerűbb kortárs krimiíró; *Congreso de Novela y Cine Negro de Salamanca*, 2003-ban adták át először a Salamancai Egyetemen; *Pamplona Negra*; *Valencia Negra*; *Las Casas Aborcadadas de Cuenca*; *Aragón Negro*; *Granada Noir*, *Premio Hammet*. A díjátadók általában többnapos fesztivál keretében, különféle programok kíséretében zajlanak.

A műfaj sokszínűvé vált: az angolszász mintát tükröző, az ország társadalmi valóságát és a bűntényt megoldó detektív figuráját középpontba helyező *hard-boiled* krimi mellett megjelennek a *suspense*-dramaturgiát alkalmazó thrillerek, melyeknél az áldozat áll a cselekmény középpontjában, de fénykorukat élék a történelmi krimik, valamint a szerző és olvasója intellektuális játékára épülő – nevezzük metakriminek – bűnügyi regények, amelyeknél nagy szerepet kapnak a bonyodalomban a metaforisztikus utalások, a szemantikai kódok. Nagy számban megjelennek a női krimiírók, női nyomozók.

A bűntényt feltáró detektív már nem autonóm magánnyomozó, hanem valamely hivatalos biztonsági szervezet tagja (rendőrség, csendőrség, ügyészség), s mint ilyen, kötik a szabályok, törvények, hierarchiák, és segítők sincsenek már olyan alárendelt szerepben, mint a magánnyomozót segítő elődeik.³⁰

Lorenzo Silva (1966) a fiatalabb nemzedékhez sorolható, krimiken kívül más irodalmi műfajokban is az egyik legkiemelkedőbb spanyol kortárs író. Bűnügyi regényeinek állandó szereplője Rubén Bevilacqua csendőr őrmester és segítője, Virginia Chamorro tizedes, karakterükre egy egész krimisorozat épül, amelynek első kötete 1998-ban jelenik meg *El lejano país de los estanques*³¹ (*A ciszternák távoli országa*) címmel. Ezt követi 2000-ben az *El alquimista impaciente*³² (*A türelmetlen alkimista*). Bestiálisan megölik egy atomerőmű mérnökét és egy belorusz prostituáltat, a történések mögött súlyos társadalmi problémák állnak: az igazságszolgáltatás legmagasabb köreiig nyúló korrupció, a visszaélések melegágyának számító erőltetett városfejlesztés, a Marbellán élő orosz maffia, a kelet-európai prostitúció, a drogcsempészet. A regény Nadal-díjat kapott. Silva nem érezheti mellőzöttnek magát díjak terén: 2012-ben a sorozat hatodik kötete, a *La marca del meridiano*³³ (*A délkör jele*) elnyerte a 600 ezer euróval járó Planeta-díjat. A súlyos politikai és gazdasági problémákra mutató társadalmi háttér nemigen változott a századforduló óta, jelen esetben rendőrségi korrupció nehezíti a csendőr-nyomozó páros munkáját, akik 2022-ben tizenkettedszerre lépnek színre a *La llama de Focea*³⁴ (*Focea lángja*) című regényben. A bonyodalom háttérében felsejlik a katalán függetlenedési törekvés társadalmat megosztó kérdése is.

Arturo Pérez-Reverte (1951) a metakrimi képviselője, több, mint harminc díj kitüntettje. 1988-ban jelent meg *A vívómester, avagy a nő árnyéka a férfiszí-*

³⁰ Encina Isabel LÓPEZ MARTÍNEZ, „Boom de la novela policíaca española: los nuevos nombres”, *Revista Contextos* 22, no. 46 (2020): 2–3.

³¹ Lorenzo SILVA, *El lejano país de los estanques* (Madrid: Destino, 1998).

³² Lorenzo SILVA, *El alquimista impaciente* (Barcelona: Destino, 2000).

³³ Lorenzo SILVA, *La marca del meridiano* (Barcelona: Planeta, 2012).

³⁴ Lorenzo SILVA, *La llama de Focea* (Barcelona: Destino, 2022).

ven³⁵ (*El maestro de esgrima*). A 17. században játszódó „kosztümös krimi” dramaturgiája a kardvívás lépéseire épülve vezet el a bonyodalom megoldásához. Az 1990-ben publikált *A flamand tábla rejtélye*³⁶ (*La tabla de Flandes*): egy sakkpartit ábrázoló 15. századi festményben rejlő kérdések megválaszolásához, egyben egy tragikus történet megfejtéséhez a főszereplőnek és barátainak visszafelé kell lejátszaniuk a képen látható partit, miközben maguk is egy krimi sakkfiguráivá válnak. Az 1993-ban megjelent *A Dumas-klub. A Kilencedik Kapu* (*El Club Dumas*)³⁷ a metaforikus utalásoknak, szemantikai kódoknak köszönhetően a műfaj kultuszkönyve lett hazájában, a magyar alcím a regényből készült Roman Polanski-filmre utal. A „ki a gyilkos?”-kérdés kapcsán, valamint a figurák jellemrajzában az író halmozza a kultúrtörténeti, világirodalmi, könyvészeti, irodalomtörténeti és történelmi párhuzamokat, intertextuális vonatkozásokat, s azokat beépíti a bonyodalomba.³⁸ 2002-ben jelent meg *A Dél Királynője* (*La Reina del Sur*),³⁹ egy valós elemekre épülő regény a mexikói-spanyol drogkereskedelemtől. Az *El francotirador paciente* (*A türelmes orvlövész*)⁴⁰ című thriller ismét enigmatikus kódokba rejtve közelít a bonyodalomhoz: egy névtelen városi gerilla graffitikben üzen a nyomába eredő üldözőnek, aki maga is üldözöttje céltáblája lesz. A véletlenek játékán múlik, melyik türelmes orvlövész uja húzza meg előbb a ravaszt.

José Carlos Somoza (1959) a pszichothrillerek mestere. 2001-ben publikálja a *Clara y la penumbra*-t⁴¹ (*Clara és a félhomály*), amelynek cselekménye 2006-ban játszódik: meztelen testekre készült festményekhez verbuválnak női modelleket, az egyik lányt meggyilkolják. A kor leghíresebb *body art* festőművésze óriási kiállításra készül, ahol várhatóan a gyilkos le fog csapni. A regény még a megjelenés évében megkapta a Fernando Lara-díjat, 2002-ben pedig a leg-rangosabb Dashiell Hammet-díjat. 2003-ban jelent meg a *La dama número*

³⁵ Arturo PÉREZ-REVERTE, *A vívómester, avagy a nő árnyéka a férfiszíven*, ford. SZILÁGYI Mihály (Budapest: Európa Könyvkiadó, 2003). Eredeti: *El maestro de esgrima* (Madrid: Mondadori, 1988).

³⁶ Arturo PÉREZ-REVERTE, *A flamand tábla rejtélye*, ford. DOBOS Éva (Budapest: Helikon Kiadó, 1996). Eredeti: *La tabla de Flandes* (Madrid: Alfaguara, 1990).

³⁷ Arturo PÉREZ-REVERTE, *A Dumas-klub. A Kilencedik Kapu*, ford. DORNBACH Mária (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2005). Eredeti: *El Club Dumas* (Madrid: Alfaguara, 1993).

³⁸ DORNBACH Mária, „Keresd a könyvet! Sherlock Holmes és D’Artagnan színre lép”, *Mediterrán Világ* 38, 10. sz. (2009): 51–57.

³⁹ Arturo PÉREZ-REVERTE, *A Dél Királynője*, ford. LATORRE Ágnes (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2004). Eredeti: *La Reina del Sur* (Madrid: Alfaguara, 2002).

⁴⁰ Arturo PÉREZ-REVERTE, *El francotirador paciente* (Madrid: Alfaguara, 2013).

⁴¹ José Carlos SOMOZA, *Clara y la penumbra* (Barcelona: Planeta, 2001).

*trece*⁴² (*A tizenhárom számú hölgy*), amelynek főszereplője rémálmaiban csöppen bele egy valós bűnténybe és egy tizenhárom nőből álló öngyilkos és gyilkos szekta üzelmeibe, az általuk az áldozatoknak küldött versek transztextuális üzenetek. Az *El Cebo*⁴³ (*A csalétek*) egy rafinált sorozatgyilkos üldözését írja le, akivel szemben a modern technika felmondja a szolgálatot, ezért az agyában lejátszódó képzetést kell feltárni, amihez csaléteket használnak.⁴⁴

A Carmen Mola írói álnév, amely három férfi forgatókönyvíró takar (Jorge Díaz, Agustín Martínez, Antonio Mercero), állandó nyomozónőjük a karaokét, a szexet, az autókat és a grappát imádó Elena Blanco. 2021-ben elnyerték az 1 millió euróval járó Planeta-díjat a *La Bestia* (*A vadállat*)⁴⁵ című bűnügyi és kémregénnyel. *A legyek menyasszonya*⁴⁶ (*La novia gitana*) kemény thriller.

FEMINIZMUS ÉS A KRIMI

A krimi irodalom *boom*ját a műfaj sokszínűvé válásán kívül a női írók szembe-tűnően nagy számú megjelenése jellemzi.⁴⁷ Velük együtt megjelennek a női detektívek, akik kilépnek a férfiak árnyékából, egyenjogúságuk hangsúlyozására alkotóik – szerepcserével – férfi segédekkel rendelnek melléjük.

Úttörőnek számít a katalán Alicia Giménez Bartlett (1951), ő alkotta meg a női rendőrfelügyelő archetípusát Petra Delicado alakjában, aki amellet,

⁴² José Carlos SOMOZA, *La dama número trece* (Madrid: Mondadori, 2003).

⁴³ José Carlos SOMOZA, *El cebo* (Barcelona: Plaza & Janés, 2010).

⁴⁴ Említésre méltó: Juan Jacinto MUÑOZ RENGEL (1974), *El asesino hipocondríaco* (Barcelona: Plaza & Janés, 2012) című humoros krimije; José María GUEL BENZU (1944) thrillerei mellett az *El cadáver arrepentido* (Madrid: Alfaguara, 2007) című krimi-szatíra; a Goya-díjas filmrendező Agustín DÍAZ YANES (1950), *Simpatía por el diablo* (Madrid: Espasa Calpe, 2012) című politikai thrillere; a Kanári-szigeteken élő Antonio LOZANO (1956–2019) több thrillere az ember- és kábítószer-csempészettel foglalkozik, a *Harraga* (Barcelona: Zoela Ediciones, 2002) elnyerte a legjobb európai krimi díját; César Pérez GELLIDA (1974) *Memento mori* (Valladolid: Suma, 2013) című thrillerében az író a narcisztikus, szociopata gyilkos szemszögéből meséli el a történetet; legutolsó regénye a *Nos crecen los enanos* (Valladolid: Suma, 2022); Toni HILL (1966) 2011-től kezdve publikál társadalmi problémákat taglaló krimiket, legutolsó kötete *El oscuro adiós de Teresa Lanza* (Barcelona: Grijalbo, 2021); Juan GÓMEZ-JURADO (1977) a titokzatos Antonia Scott alakjára épülő öt regénye közül a *Reina Roja* (Madrid: Ediciones B, 2018) spanyol bestseller lett.

⁴⁵ Carmen MOLA, *La Bestia* (Barcelona: Planeta, 2021).

⁴⁶ Carmen MOLA, *A legyek menyasszonya*, ford. TOLVAJ Zoltán (Budapest: General Press, 2023). Eredeti: *La novia gitana* (Barcelona: Planeta, 2018).

⁴⁷ A második köztársaság 1931-ben fogadta el a nők választójogát, melyet Franco 1936-ban visszavont, és csak 1975-ben iktatták újra alkotmányba.

hogy rendőr, háromszor elvált, a gyerekvállalást elutasító feleség is. Természetesen van segédje is: férfikollégája, Fermín Garzón. Tizenkét krimi főszereplője, melyekkel írójuk számos díjat nyert: többek között 2008-ban a Raymond Chandler-, 2011-ben a Nadal-, 2014-ben Pepe Carvalho- és 2015-ben a Planeta-díjat. A 2015-ben megjelent *Hombres desnudos*⁴⁸ (*Meztelen férfiak*) napjainkban játszódik, amikor harmincas férfiak sorra veszítik el állásukat és sztriptíztáncosként kénytelenek megkeresni a kenyerüket.

Carmen Posadas (1953) krimijeit Agatha Christie regényeinek elemei szövik át. Az *Öt kék légy*⁴⁹ (*Cinco moscas azules*) az *Öt kismalacra* utal. Leleplezi a felső tízezer léha, üres életét, álságos erkölcsét. Poirot helyett egy öngyilkosságot tervező, furfangos öregúr a botcsinálta nyomozó. Sziporkázó humorú krimiparódia. A *Pequeñas infamias*⁵⁰ (*Apró aljasságok*) 1998-ban elnyerte a Planeta-díjat. A 2010-ben megjelent *Megbívás gyilkosságra* (*Invitación a un asesinato*)⁵¹ elmésen humoros krimi, váratlan fordulatai egy-egy Agatha Christie-regény (*Győngyöző cián*, *Tíz kicsi indián*, *Az Ackroyd gyilkosság*, *Nemezis*) átköltései. Nincs mesterdetektív, de van egy miss Marple: a meggyilkolt Olivia húga, Ágata.

Marta Sanz (1967) *Black, black, black*⁵² (*Black, black, black*) című pszichothrillere rémtörténet és az idegengyűlöletet elítélő éles társadalomkritika. Az író nő több bűnügyi regényének állandó figurája a homoszexuális magánde-
tektív Arturo Zarco, „ez is a nyitás, a sokszínűség [...] és a társadalmi szabadság jele, aminek [...] a krimi is, mint korának krónikája kezd hangot adni.”⁵³

Eva García-Sáenz de Urturi (1972) baszk író nő *A fehér város* című krimi-trilógiájának⁵⁴ nyomozója Kraken, aki ősi kelta rítusok mintájára elköve-
tett gyilkosságokat derít fel. Susana Martín Gijónt (1981) Vázquez Montalbán utódaként emlegetik, tíz bűnügyi regényében a társadalom árnyoldalát mu-

⁴⁸ Alicia GIMÉNEZ BARTLETT, *Hombres desnudos* (Barcelona: Planeta, 2015).

⁴⁹ Carmen POSADAS, *Öt kék légy*, ford. DORNBACH Mária (Budapest: Kossuth Kiadó, 2014)
Eredeti: *Cinco moscas azules* (Barcelona: Planeta, 1996).

⁵⁰ Carmen POSADAS, *Pequeñas infamias* (Barcelona: Planeta, 1998).

⁵¹ Carmen POSADAS, *Megbívás gyilkosságra*, ford. DOBOS Éva (Budapest: Kossuth Kiadó, 2014). Eredeti: *Invitación a un asesinato* (Barcelona: Planeta, 2010).

⁵² Marta SANZ, *Black, black, black*, ford. LUKÁCS Laura (Budapest, Kossuth Kiadó, 2014).
Eredeti: *Black, black, black* (Barcelona: Anagrama, 2010).

⁵³ LÓPEZ MARTÍNEZ, „Boom de la novela policíaca española...”, 10.

⁵⁴ Eva GARCÍA-SÁENZ de URTURI, *A fehér város csöndje*, ford. VAJDICS Anikó (Budapest: Európa Kiadó, 2020). Eredeti: *El silencio de la ciudad blanca* (Barcelona: Planeta, 2016); *Vízázdozatok*, ford. VAJDICS Anikó (Budapest: Európa Kiadó, 2020). Eredeti: *Los ritos del agua* (Barcelona: Planeta, 2017). *Az idő urai*, ford. VAJDICS Anikó (Budapest: Európa Kiadó, 2021). Eredeti: *Los señores del tiempo* (Barcelona: Planeta, 2018).

tatja meg. Két trilógia állandó szereplője a namíbiai származású Annika Kanda nyomozónő, a harmadiké pedig Camino Vargas felügyelő. Visszatérő témája a nők szexuális kizsákmányolása, a nőkereskedelem, a homoszexualitás és a biszexualitás, ezt boncolgatja első regénye, a 2013-ban megjelent *Más que cuerpos*⁵⁵ (*Több, mint testek*). Legutolsó thrillere a *Planeta*⁵⁶ (*Bolygó*) egy bestiális sorozatgyilkosról szól, akinek Camino Vargas ered a nyomába.

Dolores Redondo (1959) krimi-trilógiájában a bűnügyi történeteket átszövik a helyi népi legendák, ezért szokás őt a spanyol mágikus realizmus képviselőjeként emlegetni. Megfilmesített regényei helyszíneit turistasétákon járják végig. Utolsó regénye⁵⁷ egy sorozatgyilkos felkutatásáról valós eseményeken alapszik.⁵⁸

HELIKON

⁵⁵ Susana MARTÍN GIJÓN, *Más que cuerpos* (Sevilla: Anantes, 2013).

⁵⁶ Susana MARTÍN GIJÓN, *Planeta* (Barcelona: Alfabeta, 2022).

⁵⁷ Dolores REDONDO, *Esperando el diluvio* (Barcelona: Destino, 2022).

⁵⁸ Krimisorozat-íróknő: Rosa Montero (1951), Reyes Calderón (1961), Teresa Solana (1962), Rosa Ribás (1963), Berna González Harbour (1965), Cristina Fallarás (1968), Care Santos (1970), Mercedes Castro (1972), María Oruña (1976), Clara Peñalver (1983).